

SV. KLIMENT OCHRIDSKÝ A JEHO PÔSOBENIE V MACEDÓNSKU¹

St. Clement of Ohrid and His Activities in Macedonia

Pavle Kocev – Peter Kondrila – Roman Králik – Marie Roubalová

DOI: 10.17846/CL.2017.10.2.88-97

Abstract: KOCEV, Pavle – KONDRILA, Peter – KRÁLIK, Roman – ROUBALOVÁ, Marie. *St. Clement of Ohrid and His Activities in Macedonia*. St. Clement of Ohrid received a rich cultural heritage from Sts. Cyril and Methodius. One of the most important aspects of this heritage was Clement's strong conviction of to keep the unity among the Slavic nations despite their diversity. The Bible played a key role in this process as the source not only spiritual revival but also of national pride. In the life of St. Clement of Ohrid we distinguish specific aspects of literal creation that enriched Slavic language models. Those models became a basis for the formation of a literary language. Therefore, we can assume that Clement's compositions and scripts have their own liturgical and literary significance. He created very impressive and original corpus of literary writings which were designed for newly baptized Christians in order for them to become familiar with the specifics and basis of Christians faith. In the majority of his hymnography and oratories St. Clement presented himself as a theologian and theorist who created and deeply developed selected topics of Christian theology and Soteriology. His written works had a spiritual character. In the 15th century there was a big interest in his work and several translations appeared. St. Clement significantly participated in the development of Slavic cult of the saints. In his works not only textual and stylistic elements are present. New moral and spiritual values are found there as well. He devoted himself to work on small literary compositions such as word of recognition, advice on life, church poetry, medieval novels, poems and translations. Within the Ohrid Literary School he was most likely involved in the information of the oldest preserved manuscripts written in the Glagolic alphabet. St. Clement was an author of many hagiographic works, oratories and hymnography books. On this basis, we can conclude, that St. Clement of Ohrid profoundly influenced his disciples and successors. Furthermore, his works played a key role in the formation and development of the Macedonian language. The significance of his influence on this process cannot be overstated.

Keywords: *St. Clement of Ohrid, Ohrid Literary School, hagiography, hymnography*

Abstrakt: KOCEV, Pavle – KONDRILA, Peter – KRÁLIK, Roman – ROUBALOVÁ, Marie. *Sv. Kliment Ochridský a jeho pôsobenie v Macedónsku*. Sv. Kliment Ochridský prevzal od svätých Cyrila a Metoda bohaté kultúrne dedičstvo. Jedným z významných momentov tohto dedičstva bolo aj jeho presvedčenie o nevyhnutnosti zachovania jednoty medzi slovanskými národmi aj napriek ich rôznorodosti. Kľúčovú úlohu v tomto procese vytvárania jednoty zohrala Biblia, ktorá bola nielen zdrojom duchovnej obrody, ale aj národnej hrdosti. V živote sv. Klimenta Ochridského objavujeme špecifické aspekty jeho literárnej tvorby, ktoré obohatili slovanské jazykové modely, ktoré sa stali základmi pre vytvorenie literárneho jazyka. Preto môžeme predpokladať, že Klimentove kompozície a skriptá majú svoj liturgický,

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0116.

ale aj literárny význam. Vytvoril originálny a významný súbor literárnych spisov, ktoré boli určené pre novopokrstených kresťanov, a týmto spôsobom ich oboznámil so špecifikami a základmi kresťanskej viery. Vo väčšine jeho hymnografií a oratórií sv. Kliment Ochridský prezentuje seba samého ako teológa a teoretika, ktorý vytvoril a podrobne rozvinul vybrané témy z kresťanskej teológie a soteriológie. Jeho práce mali spirituálny charakter. Veľký záujem o jeho diela, ako aj ich viaceré preklady sa objavujú v 15. storočí. Významne sa podieľal aj na rozvoji slovanského kultu svätých. V jeho dielach sa objavujú nielen nové textové či stylistické prvky, ale prináša aj nové morálne a duchovné hodnoty, ktorú sú súčasťou jeho diel. Vo svojej tvorbe sa venoval aj menším literárnym útvarom ako sú pochvalné slová, rady do života, cirkevná poézia, stredoveké romány, básne a preklady, ako aj písaniu poznámok k najvýznamnejším cirkevným sviatkom. V rámci Ochridskej knižnej školy, ktorej bol sám súčasťou, sa pravdepodobne podieľal na tvorbe najstarších zachovaných materiálov písaných hlaholikou. Rovnako je autorom viacerých hagiografických diel, oratórií a hymnografických kníh. Môžeme konštatovať, že sv. Kliment významne ovplyvnil svojich žiakov a nasledovníkov a jeho diela zohrali kľúčovú úlohu pri tvorbe a rozvoji macedónskeho jazyka, pričom jeho úloha je v tomto procese nazastupiteľná.

Kľúčové slová: Sv. Kliment Ochridský, Ochridská knižná škola, hagiografia, hymnografia

Svätí Cyril a Metod vytvorili v 9. storočí bohaté literárne dielo, ktoré otvorilo široký priestor pre kultúrnu a knižnú tvorbu slovanských národov a zároveň ponúklo možnosti pre ich liturgickú sebarealizáciu (Hetényi 2016, 241; Ivanič – Hetényi 2017a, 32; Stojcevska-Antic 2003, 9). Štúdiá sa venuje životu a tvorbe svätého Klimenta Ochridského, pokračovateľa cyrilo-metodskej duchovnej tradície, a špecificky sa orientuje na jeho vplyv a význam pre macedónsku kultúru.

Pramene o Klimentovi Ochridskom

Kliment Ochridský je jedným z najvýznamnejších učeníkov a spolupracovníkov Cyrila a Metoda (Husár – Ivanič – Hetényi 2015, 76-77; Ivanič – Hetényi 2013, 47-48; Ivanič – Hetényi 2017b, 125; Škoviera 2010, 110-120). Poznatky o jeho živote čerpáme prevažne z dvoch zdrojov. Prvý z nich je obsiahly *Dlhý život Klimenta Ochridského*, ktorý napísal ochridský arcibiskup Teofylakt, pričom pravdepodobne použil zdroje z konca 9. storočia, a je napísaný v gréckom jazyku. Druhé dielo je *Krátky život Klimenta Ochridského*, ktoré napísal ochridský biskup Chomatian na začiatku 13. storočia v tom istom jazyku. Predpokladá sa, že rozsiahlejší životopis od Teofylakta bol písaný na základe *Prvého slovanského života Nauma*, ktorý sa stratil. Preto sa predpokladá, že ide o relevantnejší zdroj poznatkov o Klimentovi. Vzácne a dôležité sú aj *Prvý* a *Druhý slovanský život svätého Nauma*. Na základe týchto a iných prameňov dokážeme rekonštruovať životnú cestu Klimenta Ochridského. Niektoré otázky sú ešte nedostatočne vysvetlené a v odbornej komunite sa o nich vedie diskusia. Napríklad otázka miesta jeho narodenia alebo presný dátum jeho narodenia (Martinovska 2006, 11).

Kliment Ochridský, ako jeden z najvýznamnejších žiakov Cyrila a Metoda, sa zúčastnil aj Moravskej misie. Po vyhnaní z Veľkej Moravy sa Kliment nakoniec usadil v Ochride, kde v roku 886 založil prvú Ochridskú knižnú školu, ktorá bola známa skôr ako Prvá slovanská univerzita a vyšlo z nej okolo 3500 žiakov. Životná púť svätého Klimenta je paralelná so životom svätého Nauma Ochridského. Aj Naum sa zúčastnil Moravskej misie, a neskôr prišiel do Bulharska, a odtiaľ do mesta Ochrid, kde sa zúčastňoval na činnosti Ochridskej knižnej školy. Nevieme, kde študoval Kliment, ale je zrejme, že to bol vzdelaný muž. Keď solúnski bratia začali prekladať posvätné knihy, potrebovali ešte nejakého usilovného pomocníka. Preto ho vzali so sebou aj v roku 863, keď

išli na Veľkú Moravu. Kliment tam zostal až do smrti svojho učiteľa Metoda a pomáhal mu v jeho apoštolskej práci, vo vzdelávacej činnosti, kázal ľuďom a prekladal náboženské knihy (Stanislav 1963, 125).

Pri skúmaní životnej cesty a diela Klimenta Ochridského máme k dispozícii viaceré diela, ktoré podľa jazyka písania delíme na slovanské, grécke a latinské. Pre nás sú najvýznamnejšie grécke texty, pretože ponúkajú najkomplexnejší a najdôveryhodnejší obraz o Klimentovi (Stojcevska-Antic 2003, 37).

Rozprávanie o životnej púti Klimenta Ochridského pramene začínajú odyseou po smrti sv. Metoda. Je všeobecne známe, že Kliment od mladosti nasledoval Metoda a Cyrila, pretože cieľ ich cesty bol spoločný. Spolu s nimi sa zúčastnil Moravskej misie a tam sa rozvinul v dôsledného a vzdelaného misionára, ktorý vo všetkom nasledoval svojich učiteľov. Je isté, že v Ríme bol vysvätený za kňaza a následne prijal meno Kliment. V roku 886 prišiel ku kniežatovi Borisovi a potom sa presunul do Západnej Macedónie, kde v meste Ochrid založil svoju významnú Ochridskú školu. Veľa slavistov predpokladá, že Kliment Ochridský sa narodil v Ochride práve kvôli svojej veľkej láske a náklonnosti voči tomuto mestu. Dokumenty a spisy nám, žiaľ, ako sme už uviedli, neodhaľujú ani rok, ani miesto a dátum jeho narodenia (Stojcevska-Antic 2003, 38). Už od raného obdobia bola oblasť Macedónska významným priestorom pre šírenie kresťanstva. Kresťanstvo tu bolo chápané ako duchovný, kultúrny a spoločenský proces, ktorý bol vnímaný ako východisko nielen pre duchovný rozvoj spoločnosti, ale zároveň aj ako základ pre definovanie kultúrnych štandardov. V macedónskom teritóriu, tesne pred začiatkom Moravskej misie a pred vojenským vstupom Bulharska do Macedónska, sa v tejto oblasti postupne rozvíjala slovansko-byzantská, a teda kresťanská civilizácia a kultúra (Jakimovska-Tosic 2013, 48).

Slovenský slavista Ján Stanislav, ale i niektorí ďalší autori tvrdia, že pochádzal z Veľkej Moravy (Stanislav 1978, 175). Podľa iných pochádzal z Bulharska a na Veľkú Moravu prišiel spolu s Cyrilom a Metodom (Škoviera 2015, 62-67). Vo vedeckých výskumoch sa historická rekonštrukcia diela a pôsobenia Klimenta realizuje na základe skúmania *Dlhého a Krátkeho života*, ako sme uviedli vyššie. Musíme sa však zaoberať aj otázkou, kto a kedy napísal tieto pramene, pretože to môže významne ovplyvniť aj samotnú autenticitu obsahu (Velev 2014, 138).

Celý život Klimenta je naplnený knižnou tvorbou. Už od skorej mladosti sa angažoval pri prepise diel cirkevných otcov a ranokresťanských spisovateľov, ktoré sa používali pri bohoslužbách, kázňach a v poučeníach. Neskôr, v čase pobytu v Ríme, začal aj s bohatou knižnou aktivitou, prekladáním z gréckeho jazyka do staroslovienčiny, a začal písať aj originálne knižné diela (Velev 2014, 142).

Často, keď hovoríme o Klimentovi Ochridskom, sa jeho meno spája s menom Nauma Ochridského. Niektorí zo známych slavistov o nich predpokladajú, že boli bratia. Toto tvrdenie je zrejme založené na fakte, že navzájom intenzívne spolupracovali a boli v neustálom kontakte. Isté je však iba to, že obaja zostali pôsobiť v Macedónsku v Ochridskej oblasti, kde získali veľký rešpekt a slávu (Ivanič 2011, Stojcevska-Antic 2003, 45).

Ochridská knižná škola

Velev vo svojej publikácii *Istorija na makedonskata kniževnost* uvádza, že najdôležitejšie charakteristiky Ochridskej knižnej školy môžeme identifikovať v týchto momentoch: vytvorenie diel v hlaholike, pokračovanie v pôvodnej cyrilo-metodskej tradícii, vzťahu textových štruktúr vo všetkých knižných žánroch a v prekladoch, ako i častejší výskyt archaickej reči. Ďalej sú to špecifické prvky vo fonetických, gramatických a v grafických rovinách ich rukopisov. Zachované knižné rukopisy nám ilustrujú typický ochridský spisovný systém písania, ktorý bol od 11.

storočia až doteraz využívaný aj v macedónskej jazykovej redakcii staroslovenského jazyka vo vzťahu k srbskej, bulharskej alebo ruskej redakcii. V Ochridskom knižnom centre Kliment, Naum a ich žiaci a nasledovníci napísali svoje originálne diela s hymnografickým, hagiografickým a tiež aj rétoricko-prozaickým obsahom (Velev 2014, 134-135).

Spolupracovníci, žiaci a ďalší nasledovníci Klimenta a Nauma Ochridského pokračovali v ich diele a vytvorili pevné základy, na ktorých stála Ochridská knižná škola a zároveň iniciovali rozvoj cyrilo-metodskej tradície v kontinuite macedónskej stredovekej písomnej kultúry. Byzantskí biskupi Ochridského biskupstva od 11. až do 13. storočia stavali na základoch duchovnej a knižnej tradície Ochridskej Klimentovej školy a na hodnotách tejto školy budovali nielen náboženský, ale aj kultúrny systém v Macedónsku.

Vytvorenie slovanského civilizačného povedomia na duchovnej, kultúrnej a spoločenskej scéne v Macedónsku bolo významne prepojené aj s aktivitami Klimenta a Nauma v Ochridskej knižnej škole. Aj vďaka ich úsiliu bol oddelený fenomén byzantsko-kresťanskej platformy od klasickej anticko-macedónskej tradície (Velev 2014, 135-136). Cyrilo-metodská tradícia, hlaholika a rôzne slovanské knihy, ktoré našli svoje miesto v Ochridskom knižnom centre po smrti svätého Metoda v r. 885, boli prenesené z Moravy na územie Macedónska v nezmenenej podobe. Velev konštatuje, že v kruhu Cyrilových a Metodových žiakov a nasledovníkov má aj v tomto prípade najvýznamnejšie miesto Kliment Ochridský. Zohráva kľúčovú úlohu v procese ustálenia cyrilo-metodskej tradície na území Macedónska. Aj vďaka tomu bolo toto územie vždy miestom, kde sa kresťanstvo rozvíjalo v zmysle vlastnej a pôvodnej tradície a podieľalo sa na tvorbe duchovného, kultúrneho a spoločenského priestoru (Velev 2014, 150).

Pôsobenie Klimenta v Ochride

Aktivity svätého Klimenta boli rozmanité. Okrem vzdelávania a výchovy sa angažoval aj v oblasti šírenia cirkevnej obrody a tiež pomáhal duchovným aj hmotným spôsobom celému národu. Podľa svedectiev biskupa Teofylakta bol „otcom chudobných a ochrancom vdov“. Svätý Kliment vybudoval aj niekoľko kláštorov vo svojej eparchii. K významným patrí kláštor zasvätený sv. Panteleimonovi, ktorý dal postaviť ešte predtým, ako sa stal biskupom (Martinovska 2010, 12).

V knihe *Osudy Cyrila a Metoda* Ján Stanislav píše, že tam nechal aj pamiatky a písomnosti: „V tomto teda Lichidone alebo Ochride aj iné kostoly, taktiež aj svätý chrám (zasvätený svätému mučeníkovi Panteleimonovi) na všeobecné a bezplatné uzdravovanie od Boha daroval. Tu konal aj asketické cvičenia, kým bol medzi živými, a odtiaľto ako z nejakého svietnika vyvýšeného a vysokého rozsypal lúče učenia žiakom. A keď sa odobral do velebnosti blahoslavených, stádu svojmu nechal svätú rakvu, poklad najcennejší, poklad rovnakej ceny ako celý svet, skrze ktorý sa každodenné rozličné choroby drvia. Preto sa tento svätý príbytok pokladá za Bohom dané všeobecné útočisko, plné bezplatných liečebných prostriedkov pre všetkých, ktorí ta prichádzajú“ (Stanislav 1963, 130).

V Ochridskej knižnej škole Kliment úzko spolupracoval nielen s Naumom, ale aj s Konštantínom Presbyterom, s ktorými spoločne tvoril svoje diela. Bohoslužobné knihy v tom čase vznikali ako výsledok spolupráce medzi najznámejšími žiakmi Cyrila a Metoda. Na preklade triodu sa zúčastnil tak Kliment, ako aj Konštantín Presbyter so svojou impozantnou hymnografiou. Popov poukazuje aj na to, že veľmi úzka spolupráca existovala medzi Klimentom Ochridským a Konštantínom Presbyterom aj pri tvorbe hymnografického materiálu, ktorý bol nevyhnutný pre bohoslužobný poriadok, pričom sa do tejto činnosti zapojil Naum (Crvenkovska 2015, 42).

Kliment sa po príchode z Moravy do Macedónska snažil vo vtedajšom bulharskom štáte rozvinúť svoje mnohoraké aktivity, pričom staval na cyrilo-metodskej tradícii. Jedným z cieľov

jeho aktivít bolo vytvoriť zázemie pre slávenie slovanskej liturgie. Venoval sa organizácii eparchie a dbal na pozdvihnutie vzdelania veriacich. Spolu s Naumom zanechali výraznú civilizáciu, ktorá je výsledkom rozvíjania cyrilo-metodskej tradície, no v duchu inkultúracie rešpektuje a rozvíja kultúrne hodnoty územia, kam kresťanstvo prichádza (Jakimovska-Tosic 2013, 59).

Na konci 9. storočia Kliment spolu s Naumom priniesli dedičstvo cyrilo-metodskej tradície zo strednej Európy na Balkán. Účasť Klimenta na misionárskom projekte Cyrila a Metoda v strednej Európe predstavuje základné východisko, pretože práve tu získal základné skúsenosti s realizovaním misie. Velev hovorí v tejto súvislosti o fakte, že Kliment spolu s Naumom strávili časť života s Cyrilom a Metodom a sprevádzali ich aj na ceste do Ríma, kde s nimi putoval aj Gorazd. Táto cesta bola kľúčová hlavne z hľadiska uznania staroslovienskej ako štvrtého liturgického jazyka. Kliment sa tak osobne zúčastnil na akte uznania staroslovienského jazyka, čo je jedným zo základných pilierov misie Cyrila a Metoda (Velev 2014, 152).

Práve spojenie s kultúrnou a náboženskou hodnotovou základňou cyrilo-metodskej tradície umožnilo Klimentovi, hlavne vo svojich náboženských prózach, vytvoriť celostný systém ideovej, etickej a filozofickej interpretácie kresťanstva. Na základe tejto interpretácie kresťanstva mohol potom pokračovať vo vytváraní bohoslužobných textov a modlitieb. Aj v tvorbe jeho krátkych textov sa odráža vplyv významných byzantských autorít, ktoré spracovával originálnym spôsobom. Takýto model spracovania bol typický pre stredovekú byzantskú literárnu tvorbu (Jakimovska-Tosic 2013, 50-51). Uvedený štýl tvorby sa prejavil aj pri komponovaní hymnov a používal ho aj Naum a rovnako i viacerí žiaci v rámci Ochridskej školy. U Nauma je to napríklad kánon venovaný apoštolovi Andrejovi (Chapovski 1991, 51). Môžeme konštatovať, že svoj vklad v oblasti originálnej slovanskej hymnografie mal nielen jeho duchovný brat a spolupracovník Naum, ale aj ďalší žiaci z Ochridskej knižnej školy.

Hymnografická a poetická tvorba

V korpuse macedónskych cirkevno-slovanských spisov s biblickým obsahom nachádzame niekoľko základných charakteristických črt, ktoré môžeme badať aj v tvorbe Klimenta. Na základe týchto charakteristických vlastností môžeme analyzovať jeho tvorbu a zaradiť ju do macedónskeho korpusu. K typickým kategóriám alebo pojmom korpusu tohto obdobia patria hlavne: apoštol, evanjelium, žalm, lekciónár. Tieto termíny sú typické pre najstaršiu knižnú tvorbu, v 12. storočí sa však situácia v korpuse mení, zrejme aj kvôli prechodu k hlaholike.

Prvú skupinu diel v Klimentovej tvorbe tvoria diela venované poézii a hymnom. Vo všeobecnosti môžeme potvrdiť, že počet zdokumentovaných Klimentových diel, ktoré sú venované poézii a hymnografii, je malý. Samozrejme, ak hovoríme o tých, ktoré môžeme určiť s istotou, teda v nich nachádzame Klimentov podpis. Práve tieto diela majú pre históriu macedónskej literatúry najväčší význam. V tejto oblasti jeho tvorby sú najdôležitejšie hlavne jeho predsviatočné trojpiesne k narodeniu Krista, Všeobecná služba svätým a kánon zasvätený svätej Bohorodičke Márii (Chapovski 1991, 101).

S hymnografickými dielami Klimenta Ochridského sa spájajú aj niektoré z anonymných, ale čiastočne identifikovaných originálnych slovanských diel. Predpoklady o jeho autorstve sú založené na podobnosti s poeticky výrazným štýlom a tiež aj na spojitosti niektorých anonymných spevov s bohoslužobným cyklom, ktorého autorom je Kliment. V oblasti hymnografie sa venoval aj prekladateľskej činnosti. Prekladal z gréčtiny a cieľom jeho prekladov bolo priniesť duchovné bohatstvo gréckych otcov do Macedónska. Z Klimentovho života od Teofylakta sa dozvedáme, že celý preklad hymnografických zborníkov, ktorý Kliment vytvoril, bol určený práve pre potreby ním založeného kláštora (Jovcheva 2004, 23).

Všetky tri hymnografické zborníky sa veľmi úzko spájajú aj s menom Nauma. Spolupracovali na preklade kníh a popri tom aj sami pridali niektoré hymnografické diela, ktoré vytvorili. Slovanské hymnografie boli často anonymné, no nachádzame aj také, ktoré nesú meno svojich autorov, kde sa veľmi často objavuje Kliment, Naum a tiež aj Konštantín Presbyter. Charakteristickým znakom, ktorý spája hymnografickú tvorbu Klimenta s Naumovou tvorbou je používanie frázového akroverša. Ide o štýl písania, v ktorom nasledujúci verš začína nasledujúcim písmenom abecedy (Pop-Atanasova 2005, 116).

Do skupiny poetických diel môžeme zaradiť aj jeho piesne. O piesňach sa hovorí v úvode k *Dlhému životu Klimenta*: „On zabezpečil cirkev piesňami, podobnými žalmom, niektoré z nich sú vytvorené zo životov svätcov, ďalšie sú modlitebné a ďakovné piesne venované nepoškvrnenej Matke Božej. Všeobecne Kliment nám Bulharom zanechal všetko, čo sa týka cirkvi a spomienky na Boha a svätých, cez ktoré sa dotýka duší“ (Chapovski 1991, 51). Pri kritickom skúmaní textov boli objavené aj viaceré jeho diela v starom texte triódu. Tento fakt poukazuje na to, že výskum tvorby Klimenta a jeho spolupracovníkov rozhodne nemôžeme považovať za uzavretý či ukončený (Martinovska 2010, 14).

Náučná tvorba

Zvláštne miesto v Klimentovej tvorbe majú náučne diela. Predpokladá sa, že je autorom viacerých knižných krátkych textov. Časť názvov obsahuje jeho meno a ďalšie časti obsahujú jeho autorský podpis vo forme akronymu vloženého do verša. Undoljski v roku 1840 objavil pergamenový rukopis z 13. storočia, kde sa nachádzali tri oslavné texty ponaučenia: príkaz o sviatkoch, ponaučenie o apoštolovi alebo o mučeníkovi, ponaučenie o svätom zmŕtvychvstání. Do celku náučnej tvorby patria aj tzv. pochvalné slová, ktoré môžeme rozdeliť na slová o osobnostiach a slová o udalostiach. Slová pochvaly poukazujú na hlbokú, úprimnú lásku a pieteť k určitým významným duchovným osobám, dejom alebo slávnostiam a sviatkom. Pochvalné slová sa týkajú duchovných učiteľov, osobností z Biblie, a svätcov. Stredovekí autori mali zvláštny vzťah k textu, lebo brali ohľad na ontologickú dôležitosť písaného „hlaholského“ slova. Aj preto sa u Klimenta neobjavuje krasorečnenie, používanie vznešeného štýlu na úkor obsahu, ale naopak dominuje apoftegmatický štýl (Martinovska 2010, 16). Znamená to, že ja vyjadroval jednoznačne a svoje vyjadrenia formuloval v podobe výrokov. V náučnej tvorbe sa objavujú tri žánrové formy: tlmočiaca beseda, duchovno-náučná beseda a poučné slová. Tematika sa v týchto žánroch odvíja v závislosti od obsahu daného sviatku, alebo od dôvodu, pre ktorý bol konkrétny text vytvorený. Na základe rôznorodosti motívov rozdeľujeme: asketické, katechetické, dogmatické, cirkevno-historické poučné slova (Jakimovska-Tosic 2013, 70).

Kliment používal charakteristický spôsob tvorby celých cyklov poučných slov, ktoré v sebe integrujú celoročné cirkevné obrady. Práve pre túto tematickú rôznorodosť a bohatosť Pop-Atanasova rozlišuje pri Klimentových poučných slovách niekoľko samostatných skupín: všeobecné, predsviatiočné, sviatiočné, slová spojené s pôstom, a slová spojené s cirkevnými tajomstvami (Pop-Atanasova 2005, 128-130). Pri tvorbe týchto diel sa orientoval na metódu, ktorá bola typická pre západnú cirkev, teda že vytváral určité matrice, všeobecné skladby, ktoré si kazateľ prispôbil ku konkrétnemu sviatku alebo svätcovi. Išlo teda o akýsi manuál kazateľa (Stanchev – Popov 1988, 60).

Kliment Ochridský bol autorsky činný aj v tvorbe slov v rámci orátorskej (modlitebnej) prózy v podobe pochvalných slov a poučení. Z hľadiska pomeru je väčšia časť jeho tvorby venovaná pochvalným slovám, poučenia sú zastúpené v menšej miere. V rámci jeho náučnej tvorby je Klimentovi prisudzovaných ako autorovi 97 poučných slov, pričom nemáme pochybnosti o ich pôvode. Na druhej strane je iba 26 pochvalných slov, kde však pri trinástich nie je istota

Klimentovho autorstva. Viaceré z jeho orátorských prác sa týkajú nepohyblivých sviatkov, no v rámci jeho pochvalných slov sa nachádzajú aj tie, ktoré sú venované pohyblivým sviatkom alebo sviätcom bez toho, aby preferoval jeden typ. Môžeme povedať, že výber tém jeho orátorských prác bol skutočne široký a zároveň komplexný. Potvrdené autorstvo máme pri pochvalách Cyrilovi Filozofovi, Klimentovi Rímskemu, Dimitrovi Solúnskemu, 40 svätým mučeníkom, Lazarovi a archanjelom Michalovi a Gabrielovi (Panov 1985, 693).

Autorstvo krátkych modlitebných textov potvrdzuje aj úvod do *Dlhého života Klimenta*, kde sa píše, že on (Kliment) bohatým spôsobom zabezpečil cirkev spevmi podobnými žalmom, niektoré boli vytvorené k sviatku svätých, iné modlitebné a ďakovné určené Matke Božej. Okrem toho ho Teofylakt nazýva aj mužom zázrakov. State, kde sa hovorí o jeho zázrakoch kulminujú v momente, keď vysielal svoju modlitbu k Bohu. A keď sa poobzeral dookola a videl, že sa nikto nepozerala, pozdvihol svoje sväté ruky a vyprosil božskú pomoc (Chapovski 1991, 50 - 51).

Náučná tvorba Klimenta sa nachádza aj v rôznych zborníkoch, zostavených z legiend alebo prekladov, ale aj v zborníkoch so zmiešaným obsahom. Častokrát sa v týchto zborníkoch nachádza spolu s menami významných autorov ako sú Vasiľ Veľký, Gregor Naziánsky, Ján Damaský, Cyril Alexandrijský a Atanáž Veľký (Chapovski 1991, 14).

Stanislav píše: „jasné je, že niektoré zo spomínaných Klimentových diel boli preklady z gréčtiny, iné zasa pôvodnými skladbami. Z týchto diel uvedme podľa obsahu a titulu tieto: *Prikázanie o sviatkoch, Poučenie na vzkriesenie, Poučenie na premenenie Pána, Pochvalné slová na nanebovzatie Panny Márie, Pochvala Lazarovi na Kvetnú nedeľu, Pochvala Michalovi a Gabrielovi, Slovo pochvalné na pamiatku proroka Zachariáša, Pochvalné slovo o narodení Jána Krstiteľa, Poučenie k zjaveniu Pána, Poučenie na pamiatku apoštola alebo mučeníka (všeobecné), Pochvalné slová sv. Klimentovi, pápežovi rímskemu, sv. Dimitrovi Solúnskemu, sv. Cyrilovi, Pochvalné slovo sv. Kosmasovi a Damiánovi, Pochvalné slovo apoštolovi Pavlovi, Pochvalné slovo 40 svätým mučeníkom, Slovo k sv. Trojici, poučenie na pamiatku sv. apoštola Tomáša.*“ (Stanislav 1950, 52-53).

V rámci náučnej tvorby sa Kliment intenzívne venoval aj kazateľským aktivitám. Keď zistil, že národ nie je dostatočne zasvätený pravej kresťanskej viere, začal vyučovať v cirkvách. Popri ústnych obráteniach sa k národu spísal Kliment aj svoje besedy. Veľa z jeho besied a slov, aj keď nie sú celkom zachované, sú v slavistike známe. Vo všeobecnosti ich delíme na poučné a pochvalné slová. Poučné slová boli určené negramotným masám, a preto boli spracované ako jednoduché čítanie alebo rozhovor, aby im každý mohol rozumieť. Obsahovali v sebe zvláštnu didaktickosť (Stojcevska-Antic 2003, 41). Vo svojich pochvalných a poučných slovách sa Kliment prezentuje ako majster rétoriky, svoje príhovory spracováva podľa byzantských foriem a noriem. Významná časť jeho pochvalných a poučných slov je venovaná najznámejším sviatkom a udalostiam z biblickej histórie. Klimentove poučné slová sa venujú predstaveniu biblických udalostí a osobností z biblickej histórie, ktorými približuje veriacim základný koncept kresťanstva (Jakimovska-Tosic 2013, 63).

Aktivity Klimenta Ochridského sú skutočne mnohostranné. K jeho najvýznamnejším prínosom patrí vytvorenie veľkého množstva krátkych textov, pomocou ktorých sa etablojú prvotné základy slovanskej písomnosti. Je autorom mnohých hymnografických, orátorsko-prozaických a hagiografických diel, ktoré sa stali základom macedónskej kultúrnej tradície a zároveň boli rozvinutím pôvodného zámeru cyrilo-methodskej misie, ktoré práve na území Macedónska našla vhodný priestor na rozvinutie svojho duchovného potenciálu. V súčasnosti je aktuálnou výzvou prostredníctvom digitalizácie sprístupniť kultúrne dedičstvo Klimenta Ochridského verejnosti (Nikonova – Biryukova 2017, 169-173). Následne je možné ho spropagovať aj prostredníctvom projektu Európska kultúrna cesta sv. Cyrila a Metoda (Krogmann – Nemčíková – Oremusová – Ambrosio – Mróz 2017, 178-190; Peterka 2016, 106-118).

REFERENCES

- Crvenkovska, Emilija. 2015.* Стандардизацијта на старословенскиот јазик и развојот на македонската редакција на црковнословенскиот јазик. Ин предаванја на XLVII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура [The standardisation of old Slavonic language and development of the Macedonian redaction in the church-slavonic language. In Lecturers XLVII International seminar for Macedonian language, literature and culture]. Skopje, 13-43.
- Hetényi, Martin. 2016.* Mission of Saints Cyril and Methodius and their contacts with Kocel, duke of Pannonia. In *European Journal of Science and Theology* 12/6, 233-243.
- Husár, Martin – Ivanič, Peter – Hetényi, Martin. 2015.* Podobnosti a odlišnosti vývoja na území súčasného Slovenska a Macedónska v 4. – 11. storočí (historická a archeologická analýza). In *Macedónsko-slovenské literárne, kultúrne a jazykové vzťahy*. Nitra, 65-78.
- Čapovski, Ivan. 1991.* Македонска средновековна книжевност [Macedonian medieval literature]. Skopje.
- Ivanič, Peter. 2011.* Sv. Naum v slovenskej a českej historiografii. In *Sveti Naum Ochridski i slovenskata duchovna kultura i pismena tradicija (po povod 1100-godišninata od smrtta na sv. Naum Ochridski)*. Skopje, 343-348.
- Ivanič, Peter – Hetényi, Martin. 2013.* The Cyrillo-Methodian Mission, Nitra and Constantine the Philosopher University. Nitra.
- Ivanič, Peter – Hetényi, Martin. 2017a.* Invitation, arrival and activities of the byzantine missionaries in Great Moravia. In *European Journal of Science and Theology* 13/3, 27-34.
- Ivanič, Peter – Hetényi, Martin. 2017b.* Percepcia sv. Klimenta Ochridského v modernej slovenskej historiografii. In *Kliment Ochridský a jeho prínos pre slovanskú a európsku kultúru*. Bratislava, 125-136.
- Jakimovska-Tosic, Maja. 2013.* Книжевни и културни модели во Македонската средновековна литература [Literary and cultural models in Macedonian medieval literature]. Skopje.
- Jovcheva, Marija. 2004.* Солунският октоих в контекста на южнославянските октоихи до XIV в. [The Thessalonian oktoich in the context of south-slavonic oktoich until the 14th. century]. Sofija.
- Krogmann, Alfred – Nemčíková, Magdaléna – Oremusová, Daša – Ambrosio, Vitor – Mróz, Franciszek. 2017.* Religiozita a jej reflexia v cestovnom ruchu na Slovensku [Religiosity and its reflexion in tourism in Slovakia]. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 10/2, 178-190.
- Martinovska, Violeta. 2006.* Поетот и просветителот свети Наум Охридски Охридски [The poet and educator, st. Naum of Ochrid]. Skopje.
- Martinovska, Violeta. 2010.* Свети Климент Охридски [The st. Clement of Ochrid]. Skopje.
- Nikonova, Antonina A. – Biryukova, Marina V. 2017.* The Role of Digital Technologies in the Preservation of Cultural Heritage. In *Muzeológia a kultúrne dedičstvo* 5/1, 169-173.
- Peterka, Martin. 2016.* Cyrilo-metodská cesta ako príležitosť pre využitie a interpretáciu spoločného európskeho kultúrneho dedičstva [The Route of Cyril and Methodius as an Opportunity for the Use and Interpretation of the Common European Cultural Heritage]. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 9/2, 106-118.
- Panov, Branko. 1985.* Средновековна Македонија [Medieval Macedonia]. Skopje.
- Pop-Atanasova, Stoja. 2005.* Македонската црковна поезија [Macedonian church poetry]. Skopje.
- Stanchev, Krasimir – Popov, Georgi. 1988.* Климентъ Охридски: живот и творчество [Klement of Ohrid: the life and writing works]. Sofija.

- Stanislav, Ján. 1950. Osudy Cyrila a Metoda a ich učeníkov v živote Klimentovom. Bratislava.*
Stanislav, Ján. 1963. Osudy Cyrila a Metoda. Bratislava.
Stanislav Ján. 1978. Starosloviensky jazyk I. Bratislava.
Stojcevska-Antic, Vera. 2003. По стапките на св. Климент Охридски [The tradition of st.Clement of Ohrid]. Skopje.
Škoviera, Andrej. 2010. Svätí slovanskí sedmopočetníci. Bratislava.
Škoviera, Andrej. 2013. Pramene o živote svätých Cyrila a Metoda a ich učeníkov. Bratislava.
Škoviera, Andrej. 2016. Svätý Kliment Ochridský. In V brázde Metodovej 2016. Gréckokatolícky kalendár. Košice, 62-67.
Velev, Ilija. 2014. Историја на македонската книжевност [The history of Macedonian literature]. Skopje.

SUMMARY: ST. CLEMENT OF OHRID AND HIS ACTIVITIES IN MACEDONIA. The activities of St. Clement of Ohrid are closely related to the mission work of St. Cyril and Methodius. His work has remained largely unnoticed in Slovakia, in spite of the fact of there being a close relatedness of his mission to that of our Byzantine missionaries. Clement continues to develop the ideological foundation of the Great Moravian mission but his work is influenced by events that took place after the death of Cyril and Methodius. His mission efforts were carried out mainly through his literary and religious endeavors. Literature and language became for him important tools by means of which he was able to develop literacy and knowledge among common folk. Following the pattern of his teachers, therefore, he continued to develop and cultivate the old church slavonic language that was understandable by ordinary people around him. Clement actively used his language competences not only in his own works but also when translating the works of others. Although his own work builds on religious foundations, his interest is not bound to Christian theology and liturgy alone. He authored many praising hymns and songs that provide us with important information about the lives of the saints, while also being an invaluable source of inspiration in the area of Christian value orientation. Hence his significant contribution to the development of the cult of saints. His works present us with interpretations of the Christian faith on various levels - from theological interpretations of soteriological dogmas to simple advice on how to live a good life. The complexity of his work is mainly praised by authors who emphasize the link between living a virtuous life and a permanent proclamation of faith to people from all levels of society and cultures, while respecting their uniqueness and the specific character of the culture wherein mission is being realized.

Mgr. Pavle Kocев
Centre of Incentive for Creative Endeavours
Skopje
The Republic of Macedonia
pavlekocev@gmail.com

Doc. PhDr. PaedDr. Peter Kondrla, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Arts
Department of Religious Studies
Hodžova 1
949 74 Nitra
Slovakia
pkondrla@ukf.sk

prof. PaedDr. ThDr. Roman Králik, Th.D
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Arts
Central European Research Institute of Søren Kierkegaard, Slovakia
Hodžova 1
949 74 Nitra
Slovakia
rkralik@ukf.sk

ThDr. Marie Roubalová, Th.D.
Hussite Theological Faculty
Department of Biblical Studies
Pacovská 350
140 21 Praha
Czech Republic
roubalova@htf.cuni.cz